

ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Гонтарева Ірина,

д.е.н., професор,

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця,

завідувач кафедри підприємницької діяльності, Україна.

e-mail: lider.khneu@gmail.com

Анотація. Для України тіньова економіка за різними оцінками становить від 35% до 50% ВВП. Метою статті є визначити основні фактори, що сприяють розвитку тіньової економіки та засоби їх нейтралізації. Фактори, що сприяють зростанню тіньової економіки повинні бути нейтралізовані засобами державного регулювання, в тому числі: для населення повинні бути передбачені заходи пом'якшення дій кризових явищ; легалізація та виведення з тіні неформальних економічних відносин; жорсткі репресивні заходи по відношенню до корумпованих і кримінальних структур.

Abstract. For Ukraine, the shadow economy, according to various estimates, ranges from 35% to 50% of GDP. The purpose of the article is to identify the main factors contributing to the development of the shadow economy and the means of their neutralization. Factors contributing to the growth of the shadow economy should be neutralized by means of state regulation, including: measures to mitigate the effects of crisis should be foreseen for the population; legalization and withdrawal from the shadow of informal economic relations; harsh repressive measures against corrupt and criminal structures.

Ключові слова: підприємництво, тіньова економіка, фактори, засоби нейтралізації.

Одним з компонентів підприємницького середовища є так звана «тіньова економіка». Важливість цієї складової для розвитку підприємництва впливає як мінімум з наступних фактів: для України тіньова економіка за різними оцінками становить від 35% до 50% ВВП; велика частина підприємців, що є самозайнятими прямо входять до сфери тіньової економіки; гроші для підкупу чиновників і участі їх в корупційних схемах приходять з тіньової сфери, куди потім і повертаються з великими відсотками.

Слід розуміти, що тіньова економіка – це відноситься не тільки до країн, що розвиваються та з перехідною економікою. В абсолютних

величинах тіньова економіка США в 2010 році за оцінками експертів становила 1,5 трл. дол., що багаторазово перевищує ВВП України. За оцінками австрійського вченого Ф. Шнайдера загальний обсяг тіньової економіки Євросоюзу до 2013 року становив близько 215 трл. євро. Звичайно ж вимірюються непрямі параметри, методики не є цілком якісними, але в будь-якому випадку обсяги вражаючі [1–2].

Метою статті є визначити основні фактори, що сприяють розвитку тіньової економіки та засоби їх нейтралізації.

Незважаючи на те, що тіньова економіка в певній мірі забезпечує додаткову зайнятість і доходи, а також покращує доступ до дешевших товарів і послуг, тіньова економіка знижує ефективність дій легітимної влади зі збору та розподілу бюджетних коштів, сприяє посиленню впливу мафіозних структур на багато сфер економічного та суспільного життя, спотворює механізми конкуренції.

У різних країнах є відмінності щодо визначення тіньової економіки, способів структуризації і оцінювання. Використовуються також і різні терміни – прихована, неформальна, підпільна, нелегальна і т.д. У 2009 році статистичною комісією ООН було схвалено новий міжнародний стандарт з національного рахівництва (СНС-2008), в якому був використаний узагальнюючий термін «непостережна (невидима) економіка» і виділені її окремі компоненти (рис. 1) [3].

За даним стандартом до основних елементів неспостережної економіки відносяться:

тіньова (прихована) економіка, що включає виробництво звичайних (дозволених законом) товарів і послуг, яке організовано підпільним чином для ухилення від сплати податків (на прибуток, ПДВ та ін.), ухилення від дотримання певних вимог чи стандартів (вимоги до мінімальної заробітної плати, максимальної тривалості тижня, безпеки робочого місця, тощо);

нелегальна економіка, що охоплює виробництво товарів і послуг, заборонених законом (виробництво і продаж наркотиків, проституція, контрабанда, торгівля краденими товарами, надання послуг особами, які не мають на це право, тощо);

неформальна економіка, що включає діяльність некорпорованих підприємств, що належать домашнім господарствам (фермери, під-

собні господарства, населення, які реалізують частину продукції на ринку; невеликий бізнес, заснований на використанні праці членів сімей, тощо). Підприємницькі структури неформального сектора, що не є юридичними особами і не ведуть бухгалтерський облік. Сюди також відноситься продукція домашніх господарств, призначена для власного використання (в основному споживання продуктів сільськогосподарства і будівництво власними силами); виробництво, яке не враховується через недоліки в організації статистичного спостереження.

Рис. 1. Структура неспостережної економіки за стандартом СНС-2008 [3]

Поділ суб'єктів неспостережної економіки на три групи умовно і не безперечно, так як характеристики цих груп частково перетинаються, а цілі пов'язані з отриманням економічної вигоди багато в чому збігаються. Відповідно, триває пошук нових шляхів відображення існуючого стану різних компонентів економіки, їх співвідношення і методів вимірювання. Незважаючи на наявність міжнародного стандарту, термін «неспостережна економіка» використовується в основному як бухгалтерський, а в науковій літературі і практиці домінує термін «тіньова економіка». Частково це пов'язано з тим, щоб не було поганих асоціацій з «неспостережною рукою ринку» А. Сміта, а частково з тим, що в наукових працях термін «тіньова економіка» почав використовуватися значно раніше,

ніж в бухгалтерських звітах. В кінцевому рахунку, тіньова економіка «неспостережна» тільки для тих, хто не хоче її бачити. Інше питання про складнощі вимірювання і впливу на таку економіку.

Для оцінки масштабів тіньової економіки використовуються такі групи методів [4]: соціологічні – опитування населення, аналіз даних податкових служб і правоохоронних органів; статистичні – визначення різниці між доходами і витратами підприємницьких структур та домогосподарств; монетарні – базуються на припущенні про готівкові розрахунки в тіньовій економіці і тоді спостерігається зростання грошової маси відповідно до зростання тіньової економіки; структурні – показують наскільки загальне споживання сировинних і енергетичних ресурсів перевищує сформовані технологічні нормативи в певних галузях господарської діяльності. Всі відомі методи оцінки масштабів тіньової економіки слабо формалізовані, не мають високої точності, в зв'язку з цим вимагають взаємної перевірки (верифікації) і коригування. Зокрема, пропонується в монетарних методах окрім грошової маси враховувати взаєморозрахунки із застосуванням кредитних карток.

Основними факторами, що сприяють розвитку тіньової економіки є: необхідність для значної частини населення виживати в економічних умовах, що постійно погіршуються – інфляція, безробіття, зниження доходів; бажання у підприємців зберегти прибутковість бізнесу при підвищенні прямих і непрямих податків, підвищення цін на сировину при одночасному зниженні платоспроможного попиту; можливість для кримінальних структур отримувати надприбутки в умовах бюрократії, корупції і неадекватної державної політики в правовій та економічній сферах.

Фактори, що сприяють зростанню тіньової економіки повинні бути нейтралізовані засобами державного регулювання, в тому числі: для населення повинні бути передбачені заходи пом'якшення дій кризових явищ, шляхом створення програм соціальних гарантій, субсидій та допомоги, а також забезпечуватися умови, що сприяють сталому зростанню реальних доходів; легалізація та виведення з тіні неформальних економічних відносин, не пов'язаних з кримінальними структурами за рахунок зниження податкового тягаря і боротьби

з недобросовісною конкуренцією; жорсткі репресивні заходи по відношенню до корумпованих і кримінальних структур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ІНШИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карта: процент теневої економіки в країнах світу. URL: <http://businessviews.com.ua/ru/economy/id/karta-procent-tenevoj-ekonomiki-v-stranah-mira-453/>.

2. Schneider F. The size and development of the shadow economies of Ukraine and six other eastern countries over the period of 1999 – 2015. *«Економіка розвитку» (Economics of Development)*, 2016. № 2 (78). Р. 12–20.

3. Бузов В.Ю. Основы предпринимательства: учебное пособие. Чита: ВШЭУиП ЗГУ, 2013. 441 с.

4. Колот В. М., Репіна І. М., Щербина О. В. Підприємництво: організація, ефективність, бізнес-культура: навч. посібник. 3-тє вид. Київ : КНЕУ, 2010. 444 с.

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ФІНАНСОВИЙ РИЗИК» ПІДПРИЄМСТВА

Горячий Юрій,

магістр; к.е.н., доц. Україна, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, фінансовий менеджмент
losdegiganto@gmail.com

Андрійченко Жанна,

к.е.н., доц. Україна, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, фінансовий менеджмент
Zhanna.Andriichenko@hneu.net

Анотація. У статті проаналізовано теоретичні положення сутності поняття «фінансовий ризик» підприємства та розроблено практичні рекомендації щодо мінімізації рівня фінансового ризику на підприємстві.

Abstract. The article analyzes the theoretical principles of the concept of «financial risk» of the enterprise and develops practical recommendations for minimizing the level of financial risk in the enterprise.

Ключові слова: ризик, фінансовий ризик, фінансовий ризик підприємства.

Швидка мінливість економічної ситуації і кон'юнктури фінансового ринку впливає на розвиток економіки України таким чином, що діяльність підприємств тісно пов'язана з різноманітними фінансовими ризиками. Вони, в свою чергу, зумовлені як внутрішніми умовами функціонування підприємств, так і зовнішнім середовищем, яке в сучасних умовах є досить непередбачуваним. Керівник підприємства мусить приймати найважливіші рішення, спираючись на те, який рівень економічних ризиків прийнятний для підприємства, як можна знизити дію ризиків, можливі втрати, неприпустимі для підприємства. Ймовірний характер економічних рішень, що приймаються в умовах ризикових ринкових відносин, може бути виявлений лише за допомогою конкретних методів аналізу ризиків та їх впливу на діяльність підприємства. Саме тому питання аналізу та оцінки фінансових ризиків набуває останніми роками дедалі більшої актуальності.

Оскільки на сьогодні фінансові ризики підприємств є найбільш загрозливими і руйнівними, то це обумовлює необхідність їх подальшого наукового дослідження, вивчення питань сутності, видів фінансових ризиків та методів управління ними. Вагомий внесок у структурний аналіз проблем управління фінансовими ризиками підприємства зробили такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як І.О. Бланк [2], В. Г. Бабенко [3], В. В. Вітлінський [1], І.Т. Балабанов [4], Н. М. Внукова [7], В. І. Грушко [5], В. М. Шелудько [8], Т.А. Говорушко [6]. Але мінливість умов економічного середовища потребує подальшого дослідження цієї проблеми.

Незважаючи на постійні наукові дослідження дане питання потребує подальшого удосконалення, оскільки в умовах фінансово-економічної кризи потрібно подальше дослідження проблеми пошуку оптимальних шляхів аналізу та оцінки фінансових ризиків та найефективніших методів щодо їх мінімізації.

Метою роботи є розвиток теоретичних положень питань сутності поняття «фінансового ризику» та розробка практичних рекомендацій щодо мінімізації рівня фінансового ризику на підприємстві.

Автори В. І. Грушко, І. Т. Балабанов визначають фінансовий ризик як ймовірність отримати втрати. А. І. Бланк та Н. М. Внукова розглядають фінансові ризики з погляду банкрутства або лише з по-